

РЕЦЕНЗИЯ

Докторска дисертация на тема: Оценка на риска от жертвено поведение при домашно и полово основано насилие, подходи за психологично консултиране и социални интервенции

Докторант: Дияна Георгиева Видева

Научен ръководител: доц. д-р Миглена Кръстева-Иванова, дпс

Рецензент: доц. Павлина Петкова Дамянова, дм

Дисертацията на Видева е върху сериозна и актуална за съвременния свят, както и за нашата държава тема, свързана с полово основаното насилие, опитът на помагащите професии, предимно психолозите да подкрепят и работят с жертви и насилници. Опитът на много други професии като юристи, полицаи, лекари, педагози да оказват влияние за ограничаване на това неприемливо за цивилизования човек поведение. Видева от много години оглавява Асоциация „Деметра“, с основна дейност - реализиране на проекти за жертвите на домашно насилие. Първостепенната задача при тях е оценката на риска от поведение на агресия и сексуално насилие към жената жертвата, както и децата в семейството. На втори план е разработване на програми от психологични и социални грижи за жените жертви на домашно насилие. Видева има високо ниво на следдипломна квалификация във ВСУ „Черноризец Храбър“ за психолог консултант и поредица специализации в чужбина в тази област, което утвърждава професионалните ѝ умения и знания, необходими в провеждането на научно изследване по тази тема.

Дисертацията на Видева е написана върху общ обем 178 страници, съдържанието е разпределено в увод, изложение в три глави, заключение, приноси, библиография и приложения. Към труда са приложени 19 таблици и 11 графики. Ползваната библиография включва 178 източника на кирилица и латиница, вкл. нормативни актове, интернет сайтове.

Въведението и първата част на дисертацията представят базови понятия и теоретико-изследователска теза. Видева дава сериозна информация за нарастващия брой жертви, жени и деца, при домашно и полово основано насилие, сравнителен анализи с други държави, изградените центрове и програми в нашата страна за работа срещу насилието и подкрепа на жертвите, включващи психологично консултиране и други психо-социални интервенции. Теоретико-изследователската теза се фокусира върху същността на полово базираното насилие, динамиката на насилническите отношения, травмата и нейните последици върху психо-социалното функциониране на преживелите насилие; социални интервенции за преодоляване на полово основано насилие, методи и подходи за оценка на психологичното консултиране. Тук са представени поредица международни и адаптирани български документи, които са основа за изграждане на центрове за психологично консултиране. Тази част на дисертацията убедително доказва, че Видева имат професионалният личен опит и компетентност да разбира сложността на явлението полово и домашно насилие от позициите на психолог консултант, да полага своята изследователска цел, която кореспондира с практиката и да организира научното си изследване.

В следваща подчаст на дисертацията е разгърнат богат и великолепно структуриран обзор. Първата част е върху съвременните психологични аспекти на полово основаното насилие, стереотипите, предразсъдъците в

европейската и нашата културово-социална общност. На втори план е описана правната рамка, законодателство и нормативна база за домашното насилие. На трети план са основните теоретични понятия, обясняващи формирането на половата идентификация и полово основаното насилие, с добре представени теории за социалното научаване, когнитивно-генетичната теория, теории за формиране на половите роли. Добър съвременен анализ са разгледаните на четвърти план теории за човешкото развитие и системно екологичен подход за обяснение на насилието. След това са представени психологичните анализи за динамиката на насилническите партньорски отношения с моделите на: умишлено контролиране, цикличност на насилието, Стокхолмски синдром, нормализиране на насилието. Много добре са обсъдени съвременните теории за остро и посттравматично разстройство през опита на психиатрията и психотерапията. Представени са психосоциалните интервенции, подходи, методи на кризисна интервенция и психологично консултиране, програмите в центрове за превенция на насилието над деца, стандартите на ООН за предоставените услуги и дейности по защита и помощ за жертвите на насилие, както и приетите професионални стандартите за работа в нашата страна.

Втората глава на дисертацията представя методологическият подход, организацията и методика на изследване. Тук много добре са обсъдени концептуалните основание за научното изследване, конкретизирани са обект, предмет и задачи на изследването, структурни компоненти и организация на изследването. Дефиницията за оценка на риска е базирана върху съвременните психологични определения, съдържащи конкретни съдържателни компоненти, последователност в провеждане на процедурата на оценяване. Обсъдени са концептуалните основания за структуриране на

научното изследване, с конкретизиране на обект, предмет, цели и задачи. Подробно са представени стъпките за провеждане на изследването, което е проведено на три подетапа:

В първият етап са изработени цел, задачи, четири основни хипотези на изследването, апробирани са планираните методи и обосновано формирането на изследвания контингент, с първоначален скрининг с диагностични инструменти, като подробно е описана процедурата на изработване на тези инструменти и практическото им прилагане. Вторият етап - същинско теренно изследване; Третият етап е анализ на резултатите от проведените статистически обработки, количествен и качествен анализ, дискусия на резултатите от изследването и обобщение.

Батерията от тестовите методики съдържа: Въпросник за проучване мнението за домашното насилие и ролята на институциите в защита на жертвите на домашно насилие (авторски въпросник); скала за безнадежност на Aaron Beck; въпросник за оценка на вината на John. R. Otterbacher and David C. Munz; Въпросник за разрешаване на социалните проблеми (ВРСП) на P. Paul Herpner (с авторска модификация). Всички методики са добре описани и включват направената адаптация за българския контекст. Изследването е проведено при две групи: лица, жертви на домашно насилие самоопределили и заявили нужда от съдействие; лица, които не са се самоопределили, като жертви на домашно насилие от социалната среда. Общият брой на участниците в емпиричното изследване е 279, от тях жени 208 и мъже 71. Приложен е пакет от статистически пакет за компютърна обработка SPSS 10.0, проведен е подбор на извадката на изследването.

В следващата част на дисертацията, Видева представя поредица резултати от статистическите анализи на данните от методиките на

емпиричното изследване и основни интерпретации, отнесени към конкретните хипотези. Анализирани са важни аспекти от генезиса на проблема за домашното насилие и равнището на сензитивност към явлението; основни анализи и интерпретации за специфичните демографски и личностови характеристики на жертвите, преживели домашно насилие, сравнени в двете групи изследвани лица. В последвалия анализ на отделните компоненти на приложените методики, Видева успява да докаже, своята първа хипотеза, че полово детерминираното насилие в българския контекст е приоритетно насочено към жени и деца. От една страна Видева обсъжда личностовата предиспозиция при тези лица и настъпилата посттравматична промяна в техните убеждения за света, другите и собствената личност, промените в копинг стратегиите, специфичните аспекти на безпомощност, вината и тяхното влияние върху поведението им. Коректно на статистическите анализи, тя доказва третата хипотеза, че „преживелите домашно насилие имат трайна емоционално негативна промяна; по-ниски способности за справяне с проблемите при жените и по-добра способност за справяне при мъжете.“ В един сравнителен анализ докторантката прави обобщение, че „жените, които са преживели насилие имат сензитивност към проблема, разпознават го и са в състояние да търсят решение за справяне“, за разлика от жените, които не са преживели насилие. Но от друга страна в „групата на скритото насилие то е по-посока по-малък капацитет за справяне с проблеми и разрешаването им“. Тук Видева прави психологически съразмерна интерпретация, „че при лицата със скрито насилие, т.е. преживели насилие, но които не го осъзнават или не го признават пред самите себе си, се повишава вътрешната им тревожност, в резултат те имат намалена способност за разрешаване на проблеми и за вземане на решения в критични ситуации“. С тези анализи, тя потвърждава четвъртата си хипотеза и дава допълнителен нюанс на трайно фиксираната

посттравматичната личностова промяна при жертвите, която изисква продължителна психологична работа.

Като се базира на своите обобщени интерпретации, Видева обсъжда важни аспекти на специализираните програми от грижи за жертви и насилници, които могат да бъдат ефективни за постигане на позитивна промяна при тях. В тази част, тя дискутира кои подходи на психологично консултиране и психотерапия ще бъдат по-успешни, при какви специфични личностови особености, какви елементи от социалните интервенции е добре да се присъединят и как да се изгради специализиран център за Психологично консултиране. Тук е вплетен личният професионален опит на докторантката за успешно изграждане на специализирани програми от грижи за жертвите от насилие, които са докладвани и обсъждани на конгреси у нас и чужбина, публикувани в практически ръководства.

Във финалното обобщение и изводи, Видева подчертава, че „домашното насилие е част от полово детерминираното насилие и приоритетно се проявява над жени и деца; лицата преживели домашно насилие има трайна промяна в емоционалните преживявания, трайна негативна промяна в прогнозирането за бъдещето, което неблагоприятно влияе върху социалното им функциониране; трайна негативна промяна върху стратегиите им за справяне, като по-силно е изразена при лицата, които не го признават или не го разпознават като такова“. Докторантката дава и конкретни препоръки за практиката, както с изготвения диагностичен пакет методики за оценка на травматичните последици от преживяно насилие, оценка на риска от последващо насилие, така и за скритото насилие. Предложена е и система от специализирани психологични и социални дейности на работа и предотвратяване на домашното насилие, създаване на

модел за кризисен център и програми за обучение по превенция на домашното насилие. Тези програми дават един сериозен професионален принос за осмисляне и практическите ползи от дисертационната разработка.

Докторантката е извела девет основни практико-приложни приноса, свързани с диагностичните възможности на методиките, изведените специфични трайни характеристики при жертвите на домашното насилие и предлагане на модел за кризисен и информационно-обучителен център за превантивна работа в полето на домашното насилие. Видева е систематизирала пет основни, предимно практически препоръки към законодателство и практиката на психологичните и социални центрове, въвеждане на научно доказали ефективността си методики за оценка на риска от насилие и апробирани програми.

Автореферат съдържа най-значимите части от научното изследване, анализ, интерпретация на резултатите и приноси.

Докторантката има 4 публикации публикуване в реферирани списания.

Към дисертацията на Дияна Видева нямам критични бележки по същество. Работата отговаря на високите критерий за докторска степен и е отлична атестация за Катедрата по психология към ВСУ „Черноризец Храбър“ и научния ръководител! Препоръчвам на Видева да направи практическо ръководство, което ще подпомогне университетските програми по следдипломна квалификация, както и практикуващите психолози консултанти, социални работници и педагози в полето на подкрепа, възстановителна работа при жертвите от насилие и превенцията от насилие.

Предлагам на уважаемите членове на Научното жури да оценят дисертацията на Дияна Видева по нейните достойнства и да ѝ присъдят образователната и научна степен “Доктор”, професионално направление 3.2 Психология, „Обща психология”

27.12.2023 г.

Рецензент

гр. Варна

доц. Павлина Петкова Дамянова, дм